

ОБОГАТЯВАНЕ НА СИСТЕМАТИЧНИЯ ПОДХОД ЗА ПРЕПОДАВАНЕ НА ЖИВОПИСНА КОМПОЗИЦИЯ ЧРЕЗ РАЗВИВАНЕ НА АСОЦИАТИВНО-ОБРАЗНОТО МИСЛЕНЕ НА СТУДЕНТИТЕ

Маринета Млячкова

Изобразителното изкуство като креативна интелектуална дейност се характеризира с мултифункционалност и влияе както върху познавателната, така и върху емоционалната сфера на човешката психика. То е специфична форма на интеграция на психическата дейност и има изключително положително значение за развитието и изграждането на личността. Изменящите се социални и културни условия неизбежно водят до формирането на нов тип възгледи и нагласи в отделната личност. Съвременното изобразително изкуство се отличава с широк спектър на обхвата на съдържанието, с размиване на границите между отделните видове изкуства, с интеграция и преливане на изразните средства. Художниците откриват възможност за използване на нетрадиционни методи за себеизразяване и намират нови стимули за творческа интерпретация.

Тази ситуация е предизвикателство и за нас, преподавателите във ВУ, които обучаваме бъдещи художници. Съвременното изобразително изкуство с неговия характерен облик, ни поставя пред специфични изисквания и дава възможност за мултиплициране на новаторски методи и подходи в методиката на преподаване. Възниква необходимост от разширяване и обогатяване на параметрите в обучението сприйми, които стимулират и активират творческото въображение на студентите. Това е детерминирано от факта, че е необходимо добре структурирано и градивно обучение, което се основава на теоретичната, техническата и технологическата основана определен вид изобразително изкуство и в същото време включва елементи на нестандартност и креативност в подготовката. Споделям мнението на проф. д-р Емил Куков, че: „Съвременният педагог-живописец следва общите тенденции в съвременното образование, изоставяйки ролята на експерт и маестро, за да поеме функциите (много по-различни) на „водач“.” [2, 89] Ние, художниците-педагози създаваме

подходящия сценарий на образователен процес, който да е едновременно свободен и нормирано дисциплиниран (в неясни граници). Заедно с нашите студенти сме своеобразни „съдружници и съавтори” в проект, създаващ в крайна сметка творчески продукт. Той е резултат „на новопоявилите се в хода на обучението нови познания и творчески умения” [2, 90].

Обучението по живопис във ВУ е сложно структуриран процес. Той е насочен към обезпечаването на специализираната теоретична и практическа подготовка на студента, и към изграждането и формирането на личността на бъдещия художник-живописец. Според мнението на С. Л. Рубинщайн, личността е носител на съзнанието, т.е. на първо място е отношението ѝ към света. Това е фундаменталната ѝ функция. В този смисъл личността на художника се проявява в способността му като човек да заема определена естетическа и морална позиция. Нашите студенти сега учат в условията на все по-нарастващия диалог между културите и тяхната взаимовръзка. Това ги поставя пред сложен нравствен и естетически избор. Има и необходимост от осъзнаване от страна на студентите на непреходните ценности на нашата родна култура като част от глобалната световна култура. Тя оформя само жалоните спрямо които студентите, като мислещи личности, трябва да имат ясни ориентири и да осъзнаят свободното си професионално развитие в новите условия. В този смисъл обучението по живопис е не само процес на усвояване на специфични професионални навици, а е и времето за създаване на необходимите условия за развитие на нравствено-естетическите качества и за обогатяването на духовна култура. Задачата ни като педагози е, в рамките на българската културна принадлежност, да спомогнем за формирането на културната идентичност на младите хора. Чрез систематизиране на преподаваната теория и надграждане в сложността на етапите на обучение се развива и способността за широкомащабно и оригинално творческо мислене. Създават се предпоставки за натрупване на широк диапазон от възприятия. Структурата на обучението по живопис трябва да включва методи и подходи, които да стимулират въображението и фантазията на студентите.

Систематичният методичен подход на обучение във Факултета по изобразително изкуство се използва още от началото на 70-те години на XX век, когато гл. ас. Георги Стойков съставя учебна

програма за дисциплината „Композиция” на специалност *Педагогика на изобразителното изкуство – Живопис*. В педагогическата практика на преподаването на дисциплината до тогава няма систематизиране на знанията. Създадената от гл. ас. Георги Стойков учебна програма по живописна композиция има тематично съдържание, което насочва към запознаване на студентите с единните закони на композиционен строеж в картинното поле. Структурно тя позволява последователното натрупване на специфични за живописната композиция знания и опит. Учебната програма дава възможност на водещия педагог след всяка изпълнена задача да направи обосновка на получените от студентите резултати да надгради сложността на практическите упражнения, за да се постигне решаването от тяхна страна на все по-сложни и по-самостоятелни творчески задачи. Защото: „... картинното пространство не е празна повърхност за изпълване, а е пространство-форма, поддаваща се на моделиране.” [4, 10]. Ние отчитаме факта, че създадената от гл. ас. Георги Стойков учебна програма по живописна композиция става отлична теоретична база, която дава качествени резултати от обучението. Това систематизиране от него на преподаваната теория и опит осигурява необходимата за студентите-живописци професионална подготовка и дава стабилен старт на творческия им път. Учебната програма на колежата Г. Стойков се развива и обогатява по-късно както от него, така и от останалите членове на катедра „Живопис”, в зависимост от новите изисквания и критерии.

В тази насока трябва да отдадем дължимото на нашия колега – художника Йордан Парушев. Заедно с него поставихме началото на един предварителен експеримент, насочен към усъвършенстването на учебните програми по живописна композиция. В практическите упражнения по дисциплината „Композиция” на първи курс на специалност *Изящни изкуства – Живопис* заложихме задачи, чрез които студентите да се освободят от т.нар. „клишета” и „разказвателност” при построяване на композиционните решения. Нашите намерения бяха да приложим прийома на системно придобиване на принципните знания за идеята, темата и сюжета на картинната композиция, едновременно със стимулиращи творческото мислене задачи. Този процес бе съпътстван и с анализа на значими художествени произведения и обогатен от творческия опит на водещия дисциплината преподавател.

Поставихме конкретни като тема композиционни упражнения, реализирани чрез абстрактни пространствени композиции от прости геометрични форми. Целта бе те да внушават идеята и в същото време да тренират мисленето на студентите-живописци чрез многовариантността на решенията, която лесно се постига с този вид композиции. Практическите упражнения доведоха да очаквано добри резултати. Нашите студенти постепенно осмислиха структурата на картинната композиция и нейното единство с идейния замисъл и търсеното внушение. Откриха за себе си много пътища за нестандартност и оригиналност на живописната трактовка и се научиха да тренират и изпълзват въображението си. Повечето от студентите преминаха постепенно и с лекота към по-сложни абстрактни и фигуративни композиции. Доказателство за качествените резултати от предварителния експеримент са многобройните участия в изложби на студенти-живописци и получените от тях престижни награди.

Резултатите от предварителния експеримент ни провокираха да разширим и развием идеята за обогатяване на систематичния подход при преподаване на живописна композиция. Организирахме по-мощен експеримент, който обхваща студенти от специалностите *Изящни изкуства – Живопис, Педагогика на обучението по изобразително изкуство – Живопис* и *Изящни изкуства – Стенопис*. В него, в рамките на две последователни години, участваха общо 35 обучаващи се. Причина за това изследване е и основната цел на художественото образование във Факултета по изобразително изкуство на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий”, а именно – повишаване нивото на професионална подготовка и разгръщане на творческия потенциал на студентите, съобразно новите параметри на съвременното изобразително изкуство. Тази цел е постижима чрез системност при изграждането в професионален план и постепенно обогатяване на художествено-образното мислене на студентите-живописци. Ние като педагози не трябва да адаптираме организацията на обучението живопис само и единствено към представата за творческия акт като непознаваем по природа. Обучението по изобразително изкуство (живопис) изгражда т.нар. „творческа личност”. Чрез него студентът овладява определен обем от знания и умения, но се научава и да създава нови и оригинални решения на „вечните” проблеми на философската мисъл в частност и на създа-

нието въобще. Защото творчеството е свързано именно с процеса на „раждане“ на нова и креативна идея, а не с натрупването на знания и дейностни умения.

В творческият процес главна роля играе асоциативното мислене. То формира многообразни връзки между артефакти, различни един от друг по своето съдържание и форма. Отчитаме факта, че след 1990 година, настъпи период на „изкривяване“ на асоциативното мислене в изобразителното изкуство и се стигна до депресивно, уродливо възприятие на обкръжаващия свят, дори до агресия. Именно нея лесно можем да видим в дизайна на детската и юношеска анимация, както и при художественото оформление на литературните произведения. Не са малко примерите и от други сфери на съвременното изобразително изкуство (живопис, графика, скулптура и пр). Тези факти определят актуалността на целта ни, свързана с търсенето на такива методи и прийоми на работа и учебни задачи, които ще стимулират асоциативните процеси при създаването на творческите живописни композиции. „Това е целта на композицията: да подреди и аранжира елементите в красиви форми.“ [3, 22]

В процеса на обучение за специалност „Изящни изкуства – Живопис“, практическите упражнения по живописна композиция са мястото за експериментиране с идеите и поле за изява на творческата мисъл на студентите. Според нас, в резултат на стимулиране на асоциативно-образно им мислене, ще се избегне литературността и илюстративността при създаването на картинните композиции. Т.нар. „игри“ на асоциации ще стимулират когнитивните и провокират творческите процеси. Затова предлагаме учебните програми по живописна композиция да бъдат обогатени с тематични задачи, насочени към развитие на асоциативно-образното мислене на студентите. В този експеримент са включени студенти от специалност *Изящни изкуства – Стенопис*, защото дисциплината „Живопис“ при тях има фундаментално значение за целия цикъл на обучение в бакалавърската и магистърската образователно-квалификационни степени. Наред със съобразените с естеството на специалността живописни постановки от натура според мен е нужно и включването на творчески практически задачи от композиционен характер. Именно при тях може да се заложат стимулиращите асоциативно-образното мислене упражнения. Експерименталната работа със студенти-стенописци

и резултатите от неякрасноречиво говорят за необходимостта от обогатяване на учебната програма в тази насока. Мултифункционалността на изобразителното изкуство днес е достатъчен повод за провокиране на такъв експеримент и практическата полза от него.

По принцип творецът и творческото начало са заложени във всеки човек, в дебрите на съзнанието му. Художникът е творец със специфичен вид мислене, но то не е особено и недостъпно. То е различно от стереотипното мислене – от готовите схеми и щампи, които някои хора предпочитат да използват и с които си служат механично. В изобразителното изкуство творецът използва т.нар. „активни знания” – онези знания, които нашето съзнание съхранява, докато не бъде провокирано да ги „събуди”. Така художникът активизира творческата си мисъл и въображение. Само така той създава нови, нестандартни и впечатляващи художествени продукти. Колкото по-голям, богат и разнопосочен е диапазонът от натрупани възприятия, толкова по-многобройни са и асоциативните връзки при търсенето на нестандартни и новаторски творчески решения. Художникът има богато нюансирано естетическо отношение към действителността. Тя, от своя страна, оказва сетивно-конкретно и в същото време емоционално влияние върху неговото мислене. Многопластовото образно мислене е в основата на художествения образ, сътворен от художника. Емпиричната основа на това мислене му осигурява богат визуален материал, с различна степен на абстракция и обобщение. „Умът ви създава пространства в пространствата. Това е много тежка работа.” – казва художникът Анди Уорхол. [5]

Цел на научно-експерименталната работа е постигане на системно надграждане в сложността на поставените задачи и включването на такива, които да развият асоциативно-образното мислене на студентите, за да умеят с лекота да достигат до креативни творчески решения. За творческите способности на студентите има и генетични предпоставки, но решаваща за тяхното изявяване е ролята на собствената активност в посока на развитието им, за да могат те да се вградят в реална творческа дейност. Мотивацията на студентите е предпоставка, на основата на която може да очакваме реализация на качествени и оригинални композиционни решения. Затова е необходима богатата гама от практически знания и умения, които да са

съчетани с креативно творческо мислене. „Възможността да се рисува, учейки се, но и създавайки творба – а не просто учебна работа – е особено привлекателна.” [2, 5]

Ето защо обучението по живописна композиция във ВУ е извънредно сложна и многоаспектна художествена дейност, която изисква добре развити пространствени концепции на образно, логично и асоциативно мислене у студентите. Тя изисква въображение и определени умения в рисуването и живописа, както и в емоционално-волевата сфера на личността. Живописната композиция като учебна дисциплина дава завършеност на художественото образование на студентите. Като предмет на труда на педагога, тя е най-сложният и заедно с това най-интересният вид дейност. „Той се явява не само педагог, но и режисьор в една колосална постановка ...”[2, 29]. Водещият дисциплината преподавател има субективно присъствие, което е свързано не само с професионално-техническите знания и „коригиращи и дидактически функции”. Практическото протичане на занятията по живописна композиция съдържа като цяло философски, оценъчни, индивидуални и интелектуално-познавателни компоненти на творчество. Това са и занятия за професионална оценка и възприемане на произведенията на изкуството като акт на съвместно създаване между художник и зрител.

Организираният от нас експеримент дава възможност за обогатяване на систематичния подход в обучението по живописна композиция чрез включване в учебните програми на практически задачи, които да стимулират асоциативно-образното мислене на студентите. Той доказва необходимостта от интегриране на теоретико-практическите художествени познания с креативност и нестандартност на мисленето. Чрез него изследвах до каква степен тези практически упражнения оказват влияние върху творческото мислене на студентите.

Експериментът се реализира в няколко насочващи асоциативната образност задачи:

- Създаване на композиции, асоциирани с диаметрално противоположни качества (голямо – малко, тежко – леко и др.), стойности (светло – тъмно, цветно – безцветно, баланс – дисбаланс и др.), чувства (смелост – страх, весело – тъжно и др.). Умишленото насочване на студентите към използването на пространствени компози-

ционни решения с геометрични форми, доведе до освобождаването на творческия процес от готовите шаблони и до търсенето на оригинални и нестандартни интерпретации и асоциативни връзки на принципа на контраста.

- Композиции, асоциирани с образи от природата. В случая се има предвид създаване на художествен образ, асоцииран с конкретна натура, предизвикваща спонтанна и необичайна творческа асоциация – напр.: облаци; терени с различна структура и цвят; скали с разнообразен релеф и цветови контраст; напукана земя; случаен отпечатък върху някаква повърхност – под, стена, прозорец и т.н.; игра на светлина и сянка. Композиционните решения варират от конкретна фигуративна образност до абстрактна обобщеност на асоциативната реплика.

- Композиции, породени от асоциации, които са предизвикани от стимул-слово. Например: от интересни думи като „бълбукам”, „свисти”, „бръмчи”, „жужи”, „църцори”, „скрежасъл”, „нега”, „съсредоточие”, „усои”, „трансформация”, „пеперуда”, „чучулига”, „джинджирил”, „парадигма”, „поличба” и др.; или от красив стих като „настане вечер, месец изгрее, звезди обсият свода небесен”, „две хубави очи, музика, лъчи” и др. Изборът на любим стих и създаване на композиционни решения, породени от предизвиканите от него асоциации, стимулира студентите към творческо-обучаващ процес. По този начин се поставя акцент върху индивидуалните творчески способности за интерпретация и надграждане в хода на художествено-образното решение.

- Композиции, породени от асоциации, които са предизвикани от стимул-звук – в случая от музикален мотив. На студентите се предостави възможност да изберат различен жанр или стил музика (симфония, джаз, поп, рап, блус и т.н.), или с различен характер (драматична, лирична, весела/комична, романтична, релаксираща, агресивна и т.н.). Синтезирането на хармоничност между цветови нюанс и „музикалното” му присъствие в композицията се оказва интересна задача за студентите.

При реализирането на поставените асоциативни композиционни задачи акцентирахме върху многовариантността на композиционните решения и неограничеността при избора на формат и материали.

Това също е от особено важно значение за достигането на целта. В резултат на проведения експеримент отбелязахме следните резултати: обогати се изобразителния език на студентите, разшири се кръгът от мотивиращите ги впечатления, стимулирано бе творческото им мислене, повлияхме върху развитието на творческото въображение на студентите. Чрез активното отношение на водещия преподавател, който моделира програмата така, че да се постави акцент върху творческите елементи в обучаващия процес, се достигна до качествени натрупвания и реални творчески постижения на студентите.

Само с рационалност на мисленето и с логическа последователност е невъзможно да се организира композицията на живописната творба. Придобиването на теоретичните знания за „законите“ на композицията не са достатъчни, за да се създаде оригинално произведение на изобразителното изкуство. Може да цитираме немалко примери от световната изобразителна практика, когато прекомерният рационализъм е довеждал до обратен ефект, а спонтанността – ръководена от вдъхновението, е родила изключителни шедьоври. Само в единството на закономерното (логичното) и случайното (необичайното) се крие същността на процеса на създаване на композиционната форма. Само тогава се ражда качествен и оригинален художествен продукт. В противовес на инертността и общоприетите баналности, мисълта на художника се характеризира с движение и свобода, полет на въображението и широк диапазон на чувствителността. Като обогатяваме систематичния подход за преподаване на живописна композиция с практически упражнения – „игри на асоциации“, според нас се достига постепенно до развиване на асоциативно-образното мислене на студентите от Факултета по изобразително изкуство. Геният Микеланжело ни съветва: рисува се не с ръцете, а с главата. Огромното богатство на художника са широтата и дълбочината на мисленето му и неговата изключителна наблюдателност – достигаща и проникваща до безкрайно малкото, и в същото време постигаща мащабност на общата хармония. Художникът притежава безценната способност за композиционно мислене, което да организира целостта на художествената форма. Той тренира и развива това мислене, като едновременно регулира творческия процес и освобождава въображението. „Художникът е преодоляване. Той има най-важното – на-

слоеното време в платното. Най-светлото отмъщение е победата – хубавото, съдържателното, преминало в състоянието творба.” [1]

ЛИТЕРАТУРА

1. *Бъчваров, П.* С открито сърце (Д. Казаков). – В: Литературен форум, бр. 4, 2002.
2. *Куков, Е.* Въведение в живописта. Благоевград, Унив. изд. Н. Рилски, 2009.
3. *Спасов, Р.* Композирането. Варна, Славена, 2012.
4. *Стойков, Г.* Картинното пространство. Велико Търново, Астрата, 2005.
5. <http://thephilosophyofandywarhol.blogspot.com/2009/09/10-atmosphere.html>

ОБОГАТЯВАНЕ НА СИСТЕМАТИЧНИЯ ПОДХОД ЗА ПРЕПОДАВАНЕ НА ЖИВОПИСНА КОМПОЗИЦИЯ ВЪВ ФАКУЛТЕТА ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЧРЕЗ РАЗВИВАНЕ НА АСОЦИАТИВНО-ОБРАЗНОТО МИСЛЕНЕ НА СТУДЕНТИТЕ

МАРИНЕТА МЛЯЧКОВА

Резюме

За организацията на обучението по живопис във ВУса нужни системност при изграждането в професионален план и постепенно обогатяване на художествено-образното мислене на студентите-живописци. Така ще се избегне литературността и илюстративността при създаването на картинни композиции. Затова си поставихме задачата да организираме експеримент, който да доведе до интегриране на теоретико-практическите художествени познания с креативност и нестандартност на мисленето, чрез няколко насочващи асоциативната образност упражнения. С обогатяването на систематичния подход за преподаване на живописна композиция с практически упражнения – „игри на асоциации”, според нас се достига постепенно до развитие и обогатяване на асоциативно-образното мислене на студентите.

Ключови думи: систематичен подход, методически експеримент, асоциативно-образно мислене, живописна композиция

ENRICHMENT OF THE SYSTEMATIC APPROACH OF TEACHING
PICTURESQUE COMPOSITION IN THE FACULTY OF FINE ARTS,
THROUGH DEVELOPMENT OF ASSOCIATIVE VISUAL THINKING
OF STUDENTS

MARINETA MLYACHKOVA

Summary

The organization of the education in fine arts at Institutes of Higher education needs orderliness in the professional development and gradual enrichment of the artistic visual thinking of fine arts students. This will avoid literariness and illustrativeness in the creating of pictorial compositions. So we set ourselves the task of organizing an experiment that would lead to the integration of theoretical and practical knowledge with artistic creativity and uniqueness of thinking through a series of exercises which develop the associative visuality. We consider that the enrichment of the systematic approach of teaching picturesque composition with practical exercises - “games of associations”, leads to a gradual development and enrichment of the associative visual thinking of the students.

Key words: a systematic approach, methodological experiment, associative visual thinking, picturesque composition